

کاوش و نظارت در طراحی آموزشی

در جست‌وجوی کیفیت

اشاره

در گذر از زندگی ماشینی که به سرعت شیوه‌های زندگی امروزی را تغییر می‌دهد و بر سرعت انسان در عبور از هر پدیده‌ای می‌افزاید، به نظر می‌رسد تأمل کردن و نگرستن دوباره بر آنچه رخ می‌دهد، می‌تواند به بهبود کیفی زندگی بیفزاید. این موضوع، به ویژه در مورد اتفاقات مهمی چون فرایند یاددهی - یادگیری، بیشتر نمایان است و ضرورت آن بیشتر احساس می‌شود. از آن‌جا که این فرایند نقطه پایان و اشیاعی ندارد، بنابراین ضروری است معلمان همواره به شیوه‌های کیفیت‌بخشی عملکرد خود توجه داشته باشند. «تدریس تأملی» و «درس کاوی» زمینه‌های حرفه‌ای تأمل و شیوه‌های نظارت و بازآفرینی در فرایند یاددهی-یادگیری را فراهم می‌آورند. در طراحی آموزشی، معلمان می‌توانند با تکیه بر تدریس تأملی و درس کاوی، به طور مستمر اثربخشی فعالیت‌های یادگیری طراحی شده را بسنجند و به همین نسبت مناسب‌ترین تصمیم را اتخاذ کنند. چنین کاری به کیفیت‌بخشی تدریس و طراحی آموزشی ارائه شده منجر می‌شود.

کلیدواژه‌ها: کیفیت‌بخشی یاددهی - یادگیری، تدریس تأملی، درس کاوی، طراحی آموزشی

هم‌افزایی‌های ضروری

از جمله تدابیر مؤثر در بهبود کیفی آموزش و تدریس، بهره‌مندی از فرصت‌های گوناگونی است که معمولاً علاوه بر خود معلم، دانش‌آموزان و سایر افراد متخصص (همچون همیاران و همکاران) را نیز مورد توجه قرار می‌دهد. در این نگاه، معلمان از فرایندهایی بهره‌مند می‌شوند که می‌توانند مطابق آن عناصر فرایند یاددهی یادگیری را کاوش و بررسی کنند و برای هر جزئی متناسب‌ترین تصمیم را اتخاذ کنند. برای مثال، در «تدریس تأملی» معلم می‌آموزد چقدر لازم است در طراحی آموزشی خود عنصر تأمل را اضافه کند و به تمام فعالیت‌های یادگیری با تأمل بر نحوه اثربخشی آن بنگرد تا قادر باشد در هر زمان تغییرات ضروری را در کلاس اعمال کند. در «درس کاوی» نیز زمینه‌های بررسی و نگاه دوباره به فرایند طراحی شده تدریس موجب می‌شود معلم اجزا و فعالیت‌های طراحی شده را بازسازی و دوباره نمایی کند تا بتواند حداکثر نتیجه را در یادگیری دانش‌آموزان ایجاد کند. هر چند میان «درس کاوی» و «تدریس تأملی»

شباهت‌هایی وجود دارد، اما هر کدام از این تدابیر دریچه خاصی را برای تأمل بیشتر بر فرایند یاددهی - یادگیری مقابل دید معلمان قرار می‌دهند و به شیوه خاصی به بهبود کیفیت آموزش و یادگیری می‌انجامند. در ادامه خلاصه‌ای از این دو فرایند و جنبه‌های اشتراک آن‌ها بررسی می‌شود.

فرایند یاددهی یادگیری در طراحی آموزشی همواره نیازمند بهینه‌سازی کیفی است

می‌شود. هدف از این مرحله به دست آوردن داده‌های لازم در جریان کلاس درس است. بر این اساس، ویژگی‌هایی برای مشاهده‌کننده کلاس لحاظ می‌شوند و معلمانی که به توصیف کلاس می‌نشینند، لازم است ویژگی‌هایی را در خود مورد توجه قرار دهند. برای نمونه، بخشی از ویژگی‌های مشاهده‌کننده کلاس درس آمده است و مطابق آن مشاهده‌کننده در خود موارد زیر را دنبال می‌کند تا تلاش کند به صورت متعادل و مؤثری اتفاقات کلاسی را دنبال کند.

همراه با درس کاوی

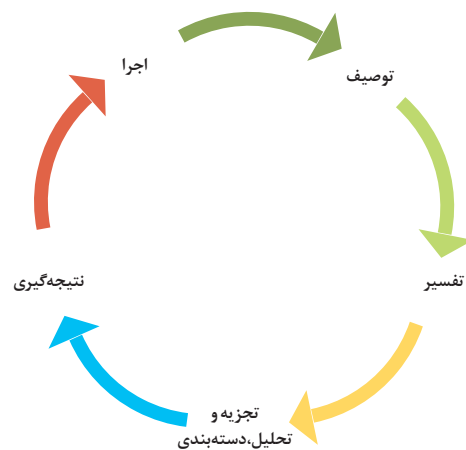
درس کاوی روش علمی تازه‌ای برای پژوهش در کلاس درس است و به تجزیه و تحلیل تدریس معلم و یادگیری دانش‌آموزان بر اساس شواهد عینی می‌پردازد و بر شواهد عینی برای تحلیل درس (که بیشتر از طریق مشاهده فعال کلاس درس به دست می‌آید)، تأکید می‌کند. به سخن دیگر، درس کاوی نشان می‌دهد چگونه معلم می‌تواند در کلاس به پژوهش عملی اقدام کند و برای ارتقای تدریس خود، دانش حرفه‌ای به دست آورد. در این نگاه، معلم، هم به عنوان آموزش‌دهنده و هم به عنوان پژوهشگر فعالیت می‌کند و فرصت‌های بسیاری می‌یابد تا از دانش‌آموزان درباره آن‌ها یاد بگیرد و توانایی‌های خود، صلاحیت‌های فردی، استعداد و پیشرفت حرفه‌ای خود را بروز دهد. درس کاوی به نوعی قلب درس پژوهی محسوب می‌شود و به همکاری و همیاری حرفه‌ای گروهی از معلمان اشاره دارد که می‌خواهند با بررسی‌های خود به بهبود آموزش و تدریس کمک کنند.

در درس کاوی، عده‌ای از معلمان به بررسی شیوه‌های آموزش در موضوعات معینی می‌نشینند و راه‌های ارتقا و بهبود عملکرد در تدریس را بر مبنای روش ارائه شده توسط معلم در گروه خود شناسایی و تجربه می‌کنند.

ویژگی‌های شما به عنوان مشاهده‌کننده فعال

- ◆ می‌بینید؛
- ◆ می‌شنوید؛
- ◆ یادداشت برمی‌دارید؛
- ◆ با جو کلاس و فرایند تدریس همراه می‌شوید؛
- ◆ حرکت‌های حاضران برای شما مهم است؛
- ◆ گفت‌وگوها برایتان مهم است؛
- ◆ دانش‌آموزان را می‌بینید؛
- ◆ معلم را می‌بینید؛
- ◆ در حکم یادگیرنده‌اید؛
- ◆ در حکم ناظر ظاهر می‌شوید؛
- ◆ به مواد و وسایل کمک‌آموزشی می‌اندیشید؛
- ◆ به معلم و آنچه انجام می‌دهد یا می‌گوید، نظر دارید؛
- ◆ سعی می‌کنید خودتان را در آینه کلاسی که در حال مشاهده آن هستید، ببینید؛
- ◆ نقش ارزیاب را بازی می‌کنید؛
- ◆ به محتوا توجه می‌کنید؛
- ◆ به هدف درس می‌اندیشید؛
- ◆ به فعالیت دانش‌آموزان توجه دارید؛

مراحل درس کاوی

نمودار ۲

۱. توصیف

در این مرحله، همه ارتباطات میان معلم و دانش‌آموزان در کلاس ضبط و جزئیات آن‌ها نوشته

تدبیرهایی مانند تدریس تأملی در طراحی آموزشی می‌تواند کیفیت یادگیری دانش‌آموزان را ارتقا دهد

- ◆ به میزان استفاده از کتاب درسی توجه می‌کنید؛
- ◆ روش تدریس برای شما مهم است؛
- ◆ به روش‌های ارزشیابی توجه دارید.

۲. تفسیر یافته‌ها

در این مرحله، تمامی گام‌های تدریس تفسیر می‌شود تا از فرایند آموزش و یادگیری و ارتباط معلم با دانش‌آموزان و نیز دانش‌آموزان با یکدیگر مطالبی به دست آید. این مرحله در خارج از کلاس درس و با مشارکت مشاهده‌کنندگان و نیز معلمی که کار تدریس را بر عهده داشته انجام می‌شود. در تفسیر دلایل و چرایی‌های هر اقدام بحث و بررسی می‌شود.

۳. دسته‌بندی و تجزیه و تحلیل

بررسی فرایند آموزش و اتفاقات کلاس از دیدگاه‌های گوناگون مانند طراحی تکالیف یادگیری، مفهوم‌سازی و برقراری ارتباط صورت می‌گیرد. این تقسیم‌بندی به منظور درک بهتر موقع و یافتن راه‌های ارتقای متناسب با همان مراحل صورت می‌گیرد.

همچنین، بررسی این نکته که دانش‌آموزان در درس در کدام روش‌های فعالانه مشارکت داشته‌اند، مانند بحث گروهی، گفت‌وگوی کلاسی، کار فردی و پرسش، در همین مرحله انجام می‌شود.

۴. یافتن راه‌های ارتقا

یافتن ایده‌های ارتقای آموزش در هر بخش، اعم از شناسایی تکالیف مناسب یادگیری، آغاز و پایان درس، ارزشیابی، پرسش کردن و پاسخ دادن، با هم‌فکری و همیاری معلمان در گروه، در این مرحله صورت می‌گیرد. پس از انجام این مراحل، مشاهده دوباره کلاس درس، بر اساس نتایج تغییراتی که در خود ایجاد کرده است، انجام می‌شود. در صورت نیاز، این مراحل به صورت چرخه و دوره‌ای تکرار می‌شوند تا کلاس در شرایط مورد انتظار قرار گیرد.

تأمل کنیم

«تدریس تأملی» با نگاه به بهبود مستمر تدریس، زمینه‌ای فراهم می‌آورد تا هر معلم بتواند بر اساس سطح موجود از حرفه‌مندی خود، در راه تعالی تدریس گامی بردارد.

تدریس تأملی فرایندی است که طی آن معلم درباره آنچه در کلاس انجام داده است تفکر می‌کند. این فرایند شامل تجزیه و تحلیل تمام فرایندی

است که توسط معلم و به منظور ایجاد یادگیری در دانش‌آموزان هدایت می‌شود و اطلاعات لازم برای این منظور می‌تواند در حین تدریس یا پس از آن جمع‌آوری شود.

برای این منظور، معلم در زمان انجام و پیگیری فعالیت‌های کلاسی، به سه پرسش زیر پاسخ می‌دهد:

- ◆ در حال حاضر چه کاری در حال انجام است؟
- ◆ چرا انجام می‌شود؟
- ◆ آیا دانش‌آموزان به خوبی یاد می‌گیرند؟

این پرسش‌ها معلم را به ایجاد تغییرات سودمند هدایت می‌کند. گاهی لازم است همان فعالیت پیش‌بینی شده انجام شود، اما تغییراتی در اجرای آن ایجاد شود. یا ممکن است شکل انجام فعالیت نیازمند تغییر باشد. برای مثال، دانش‌آموزان در گروه‌های کوچکی یادگیری را دنبال کنند، و در برخی مواقع که تمرکز بر مسائل دانش‌آموزان ضروری باشد، معلم محتوای فعالیت را تغییر می‌دهد. این تصمیم‌گیری‌ها می‌توانند بر اساس عکس‌العمل دانش‌آموزان به هر فعالیت مورد توجه قرار گیرند.

دو مسیر و یک هدف

چنانچه اشاره شد، در هر یک از فعالیت‌های درس‌کاوی و تدریس تأملی، هدف مشترکی دنبال می‌شود که شناسایی شیوه‌های بهبود و کیفیت‌بخشی به فرایند یاددهی یادگیری در طراحی آموزشی از آن جمله است. در تدریس تأملی این وظیفه و مسئولیت بر عهده معلم قرار دارد و او می‌تواند با توجه به واکنش و نظرات دانش‌آموزان، والدین و نیز نظرخواهی از همکاران، به نتایجی دست یابد، اما مؤلفه اصلی آن مشاهده‌گری معلم و تصمیم‌گیری در لحظه است، زیرا او می‌تواند با طرح پرسش‌هایی در جریان تدریس و در میانه فرایند یاددهی یادگیری اقدام به عمل کند.

در درس‌کاوی که بخشی از درس‌پژوهی شناخته می‌شود، معلم می‌کوشد برای ارتقای یادگیری دانش‌آموزان مراحل تدریس را با کمک و بررسی معلمان دیگر تجزیه و تحلیل و شیوه‌های مؤثر دیگر را شناسایی کند. در هر دو مسیر درس‌کاوی و تدریس تأملی، هم‌افزایی معلمان نقش مهمی دارد، اما **خاستگاه و اراده اولیه و نهایی برای ایجاد تغییر متعلق به معلم است.**